

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ. ТРАНСФОРМАЦІЯ ДУХУ І ВИПРОБУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БУТТЯМ

Наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України, присвяченому
33-й річниці Незалежності України, 22 серпня 2024 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6202>

САУХ Петро Юрійович
доктор філософських наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
академік-секретар Відділення
вищої освіти Національної
академії педагогічних
наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У статті актуалізовано, що проголошення 24 серпня 1991 року Незалежності України стало поворотним моментом в історії нації і символізувало відродження національної ідентичності та початку нової ери для українського народу. Упродовж 33 років країна пройшла через суворі випробування, проявила резильєнтність і здатність протистояти викликам часу, зміцнюючи національний дух, утверджуючи українську мову, власну культуру, традиції та історію. Незалежність відкрила нові можливості для розвитку освіти і науки, інноваційних технологій, що зміцнюють суб'єктність і самодостатність України. Важливе місце у цих процесах займала НАПН України, яка завжди була і є креативною платформою освіти і генератором фундаментальних і прикладних наукових досліджень та інноваційних розробок у галузі освіти, педагогіки і психології.

33 роки Незалежності продемонстрували світу, що Україна відбулася як держава, яка здатна утверджувати демократичні цінності, відстоювати свободу, захищати суверенітет і територіальну цілісність.

Ключові слова: Незалежність; свобода; гідність; трансформація духу; національне буття; національна ідентичність; освіта; наука.

Через кілька днів 24 серпня ми будемо відзначати найбільше державне свято — 33-річницю Незалежності України, яке пов'язане з винятковою історичною подією — ухваленням у 1991 році Верховною Радою тоді ще Української РСР Акта проголошення незалежності України. Ця подія увінчала наше тисячолітнє прагнення мати власну суверенну державу і самостійно визначати свою долю.

Незалежність, так би мовити, як повітря. Його не помічаєш, але без нього не можна жити. Для нас українців, свобода і гідність завжди були основоположними цінностями, які весь час спонукали до боротьби за незалежність. Її отримавши її, усі 33 роки нам доводилося відстоювати її, боротися за неї. Ця боротьба триває і нині. Україна змушена захищати від агресії цілісність і суверенітет своєї держави. Це боротьба не лише за людей і територію, а й за право бути собою, самим вирішувати, як жити і яке майбутнє обирати.

Сьогодні, оглядаючись на початок 90-х років минулого століття, є підстави стверджувати, що тоді ніхто повною мірою не уявляв, якою буде Україна після проголошення Незалежності. Важко уявлялося, в якому напрямі і за допомогою яких засобів (політичних, фінансових, матеріальних, духовних) слід трансформувати суспільно-політичний лад, політичний режим країни. Незрозумілим було й те, яку за структурою вибудовувати політичну систему держави. Такий стан речей пояснювався тим, що політична еліта посткомуністично-

го українського суспільства була вкрай неконсолідованою (Слюсаренко & Томенко, 1992). Кожна політична сила, що так чи інакше була представлена в політичному спектрі держави, прагнула реалізувати своє власне бачення української державності. Відтак одна частина суспільно-політичної еліти висловлювалася за необхідність розбудови нової держави на демократичних засадах, облаштовуючи життя у ній на цивілізаційних цінностях, притаманних західному способу життя. Інша, так би мовити, переобтяжена вірністю минулому, пропонувала будувати державу, якщо не цілком на радянських засадах, то все ж щедро послуговуючись цінностями, привнесеними в нові політичні реалії з радянського минулого (Саух, 2011).

Тобто національно-державне відродження України відбувалося у досить складних і суперечливих умовах, що було зумовлено неусталеністю багатьох соціально-політичних процесів, започаткованих у 90-х роках ХХ століття, та їх кардинальною за своєю суттю відмінністю, що мало місце раніше. Доводилося долати цілий ряд об'єктивних і суб'єктивних труднощів, все ще існуючого опору певної частини населення, несприйняття або нерозуміння нею суті реформ, що відбувалися в умовах нового історичного повороту. До того ж Україна, не розв'язавши гострих соціально-економічних і політичних проблем, які дісталися їй у спадок від попередньої системи, дуже швидко і непомітно для себе поринула у силу-силенну невідомих їй досі проблем, як-от безробіття, міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти, регіональний сепаратизм, інфляція та інші. Всенародний ентузіазм, який тріумфував в Україні в період становлення Незалежності, згодом змінився стурбованістю про майбутнє.

Українська громадська думка опинилася в лещатах кількох суперечностей. З одного боку, інтенсивність політичної боротьби за незалежність не завжди відповідала одержаним результатам. З іншого, надія на швидкий вихід із кризи, який явно не увінчався успіхом, швидко танула. Населення опинилося між двох вогнів: як і колись, лякало комуністичне минуле, і все менш оптимістичним здавалося майбутнє. Соціологічні дослідження, проведені в середині 90-х років минулого століття Інститутом соціології НАН України та Національним інститутом стратегічних досліджень свідчили, що більшість населення була стурбована насамперед вирішенням державою матеріальних проблем (62 %), захистом економічних інтересів

громадян (39 %), проблемою громадянського спокою та збереженням соціальної стабільності (36,7 %). Поряд з цим лише 20 % опитаних головним завданням, яке стояло тоді перед державою, вважали створення міцної і ефективної законодавчої, виконавчої і судової влади. Цінності демократії — багатопартійність, свобода слова і думки — важливими були лише для 11 % опитаних. Усього 13,2 % респондентів висловились за важливість формування могутньої української армії. Ще менше, 12,9 % — головним завданням у діяльності нової держави вважали відродження української нації (Кремень, 1993).

Й що знаково, ці цифри, віддзеркалюючи настрої цього періоду, значно різнилися залежно від соціально-демографічних, вікових, національних, професійно-кваліфікаційних груп населення. Але найбільші розбіжності в думках були між регіонами. В кожному із регіонів України сприйняття культурно-історичної традиції, ставлення до мови, національних традицій та цінностей мало свої особливості. Ця строкатість відмінностей між регіонами, звісно, була зумовлена різною долею цих регіонів, тривалим і болісним шляхом формування української етнічної території (Небоженко, 1992; Якубова, 1996).

Однак протягом перших десяти-п'ятнадцяти років Незалежності відбулося багато змін. Освіта, наука, культура, промисловість, армія та інші сфери мінялися так, як мало хто очікував на початку 90-х років минулого століття. Завдяки виваженій політиці, на щастя, не відбулося жорсткого протистояння регіонів. Позитивні зрушення в економіці, соціальній сфері, що намітилися з 2000-х років, позначилися не лише на емоційному портреті українського народу, а й на його національній свідомості (Шангіна, 2000). Культура, освіта, наука почали розглядатися важливим чинником національного відродження, подолання соціально-економічних негараздів та збереження національної самобутності українців. Трансформація духу народу поступово проходила випробування національним буттям. Поступово стало абсолютно очевидно, що єдиний спосіб стати помітною і впливовою геополітичною величиною можна лише згуртувавшись, сконцентрувавшись на собі і мобілізувавши усі сили й ресурси на максимально швидке піднесення економіки й національного духу.

Сьогодні Незалежність України — це запорука вільного розвитку демократичної держави, запорука вільного розвитку держав і народів Європи

та головна перешкода для російського імперіалізму, який намагається політично, економічно і духовно поглинути Україну. Нині в умовах жорстокої агресії російської федерації ми продовжуємо усіма силами боротьбу за власну свободу і незалежність. Успіх у цій боротьбі забезпечує і НАПН України, яка була і є креативною платформою освіти та генератором фундаментальних і прикладних наукових досліджень та інноваційних науково-технічних розробок у галузі освіти, педагогіки і психології. Учені НАПН України предметно розробляють механізми формування національної ідентичності, методики та технології національно-патріотичного виховання, формування фундаментальних цінностей, моральної стійкості особистості в умовах воєнного стану (Кремень, ред., 2024). Й сьогодні, як ніколи, ми маємо об'єднати усі наші зусилля для перемоги, консолідації нації та відстоювання територіальної цілісності держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Кремень, В.Г. (1993). Україна в геополітичному просторі: об'єктивні тенденції і суб'єктивні очікування. *Політика і час*, 10. С. 19-20.
- Кремень, В.Г. (ред.). (2024). *Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2023 р.* Київ: Педагогічна думка, С. 4-9. <https://doi.org/10.37472/zvit2023>
- Небоженко, В.С. (1992). Україна напередодні реформи: соціально-політичні орієнтації масової свідомості. *Філософська і соціологічна думка*, 9, С. 7.
- Саух, П. (2001). *Україна на межі тисячоліть: трансформація духу і випробування національним буттям*. Рівне. Волинські обереги. С. 65.
- Слюсаренко, А.І. & Томенко, М.В. (1992). До проблеми класифікації нових політичних партій України. *Філософська і соціологічна думка*, 5, С. 5.
- Шангіна, Л. (2000). Народ золотієї середини. *Дзеркало тижня*. 4 березня, С. 3.
- Якубова, О.О. (1996). *Соціологія*. Харків. С. 64-65.

UKRAINE'S INDEPENDENCE. TRANSFORMATION OF THE SPIRIT AND THE TEST OF NATIONAL EXISTENCE

Scientific report to the meeting of the Presidium of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, dedicated to the 33rd anniversary of the Independence of Ukraine on August 22, 2024

Petro Saukh

DSc in Philosophy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Academician Secretary of the Division of Higher Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article emphasizes that the proclamation of Ukraine's Independence on 24 August 1991 was a crucial moment in the nation's history and symbolized the revival of national identity and the beginning of a new era for the Ukrainian people. For 33 years, the country has gone through severe trials, demonstrated resilience and ability to withstand the challenges of time, strengthening the national spirit, establishing the Ukrainian language, its own culture, traditions and history. Independence has opened up new opportunities for the development of education and science, innovative technologies that strengthen Ukraine's subjectivity and self-sufficiency. The National Academy of Educational Sciences of Ukraine has always played an important role in these processes, being a creative platform for education and a generator of basic and applied research and innovative developments in the field of education, pedagogy and psychology.*

The 33 years of independence have demonstrated to the world that Ukraine has developed as a state capable of promoting democratic values, defending freedom, protecting sovereignty and territorial integrity.

Keywords: *Independence; freedom; dignity; transformation of the spirit; national existence; national identity; education; science.*

Дата публікації: 22 серпня 2024 р.